

ks. Wojciech Zyzak¹

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Znaczenie ciała w duchowości Karola de Foucauld

W ujęciu słownikowym duchowość wiąże się często z wewnętrznym działaniem człowieka². Tak rozumiana, bywa przeciwstawiana cielesności, choć chrześcijaństwo od początku zwalczało takie zjawiska jak magiczne, doketyzm, enkratyzm czy gnoza³. Duchowość w rozumieniu chrześcijańskim łączy się z wpływem Ducha Świętego na całego człowieka, w jego duchowo-cielesnej złożoności⁴. Jednym z prądów duchowych

¹ Ks. prof. dr hab. Wojciech Zyzak, ur. 1969 w Żywcu. Od 1993 kapłan diecezji bielsko-żywieckiej. Od 2014 rektor Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie. Zainteresowania naukowe: duchowość laikatu, duchowość kapłańska, mistyka karmelitańska, duchowość zmartwychwstańców. Najważniejsze publikacje: *Zjednoczenie z Bogiem w życiu Ojca Pio (Francesco Forgione). Studium na podstawie jego pism*, Kraków 2000; *Fundamentalna rola wiary w życiu i pismach świętej Teresy Benedykty od Krzyża (Edyty Stein)*, Kraków 2005; *Co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne? Duchowość chrześcijańska na świeckiej drodze życia*, Kraków 2008; *Kapłaństwo prezbiterów. Studium nauczania Jana Pawła II*, Kraków 2010. E-mail: wojciech.zyzak@upjp2.edu.pl.

² Por. J. T. Maciuszko, *Duchowość*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, t. 3, Warszawa 2001, s. 295.

³ Por. A. Auer, *Weltoffener Christ. Grundsätzliches und Geschichtliches zur Laienfrömmigkeit*, Düsseldorf 1966, s. 25n.

⁴ Por. M. Chmielewski, *Duchowość*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 229.

podejrzliwie ustosunkowanych wobec ludzkiego ciała był jansenizm⁵. Jego wpływ na duchowość chrześcijańską we Francji można było zauważyć nawet w początkach XX wieku. Dlatego warto badać znaczenie ciała u ważniejszych autorów tego okresu, do których należy zaliczyć bł. Karola de Foucauld (1858–1916).

W licznych pismach, jakie pozostawił błogosławiony, odnajdujemy pozytywną, biblijną wizję antropologiczną. Dla autora wszystko jest darem Boga, zarówno dobra duchowe, jak i cielesne⁶. W oparciu o pierwszy rozdział Księgi Rodzaju brat Karol pisze o wielkiej godności człowieka stworzonego na obraz i podobieństwo Boga. Z godności tej płynie postulat szacunku dla duszy i ciała ludzkiego, którego błogosławiony pragnie się uczyć od św. Franciszka z Asyżu⁷. Znamcy myśli Biedaczyny z Asyżu podkreślają oryginalność jego tezy o stworzeniu człowieka według wzoru Jezusa Chrystusa, co wzmacnia przekonanie, że również ciało ludzkie stanowi obraz i podobieństwo Boga⁸. Podobne intuicje możemy znaleźć w pismach Karola de Foucauld, który wzywając do miłości bliźniego, zachęcał, by patrzeć na człowieka tak, jak Bóg na niego patrzy, widząc w nim swój własny obraz⁹. Ta podstawowa teza antropologiczna autora domaga się dalszego pogłębienia w postaci refleksji na temat znaczenia wcielenia Słowa, Mistycznego Ciała Chrystusa, sakramentalnego Ciała Pańskiego oraz opartej na zdrowej ascezie możliwości doświadczenia Boga, który przenika również ludzkie ciało.

⁵ Por. H. Tüchle, C. A. Bouman, *Historia Kościoła*, t. 3, przeł. J. Piesiewicz, Warszawa 1986, s. 180.

⁶ Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, Paris 1987, s. 285 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

⁷ „Combien il faut respecter moi-même, corps et âme”. Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, Paris 1980, s. 27n (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

⁸ Por. K. Juzba, *La compassione di Francesco d'Assisi per gli altri e per il Creato*, „Polonia Sacra” 18 (2014) 1, s. 97.

⁹ Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 41.

1. Wcielenie Słowa

Znawcy duchowości Karola de Foucauld zwracają uwagę na jego ciągle rozważanie tajemnicy wcielenia Słowa¹⁰. Potwierdza to analiza jego medytacji na poszczególne dni roku liturgicznego, pisanych zwłaszcza w okresie adwentu i Bożego Narodzenia¹¹. Dla błogosławionego najważniejsze przesłanie wcielenia polegało na tym, że Syn Boży stał się człowiekiem w solidarności z całym rodzajem ludzkim, nie przestając być zjednoczonym z Ojcem¹². Wcielenie, ukazując dobroć i miłość Ojca, stanowi źródło nadziei na wysłuchanie modlitw¹³. Dla Karola stanowi również jeden z głównych motywów modlitewnego dziękczynienia¹⁴.

W pismach błogosławionego wcielenie ukazane zostało jako kontynuacja dzieła miłości Trójcy Świętej wyrażonego w stworzeniu. Trójca zechciała, by Syn Boży przyjął ludzkie ciało z Maryi Dziewicy i by zaistniał Bóg człowiek, równy Ojcu¹⁵. Karol nazywa Maryję najświętszą, najdoskonalszą, najlaskawszą i najpiękniejszą, gdyż została ukształtowana na wzór miłości Bożej, którą Jezus widział w Bogu. Maryja została wywyższona ponad wszelkie stworzenie, by stać się godną Matką, z której Syn Boży wziął ludzką naturę¹⁶. Błogosławiony podkreśla, że we wcieleniu Jezus uświęcił Maryję, a w scenie nawiedzenia św. Elżbiety uświęcił Jana Chrzciciela i jego rodzinę. Dla autora jest to okazją do zachęty, by współpracować z Jezusem w tym dziele względem bliźnich. Mamy

¹⁰ Por. M. Maurin, *Życie kontemplacją w sercu świata*, Kraków 2005, s. 49.

¹¹ Por. M. Bouvier, *Introduction*, w: Charles de Foucauld, *Crier l'Évangile*, Paris 2004, s. 14, 44–52, 163–170 (*Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld*).

¹² Por. Ch. de Foucauld, *Carnet de Béni Abbés*, Paris 1993, s. 104 (*Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld*).

¹³ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul. Méditations sur les passages des Saints Évangiles relatif à quinze vertus*, t. 1, Paris 1999, s. 244 (*Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld*).

¹⁴ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu. Méditations sur les Saintes Évangiles*, s. 27–29 (*Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld*).

¹⁵ Por. Ch. de Foucauld, *Crier l'Évangile*, Paris 2004, s. 44n (*Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld*).

¹⁶ Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 416n.

tu więc do czynienia z uświęceniem, którego narzędziem jest człowieczeństwo, zarówno w warstwie duchowej, jak i cielesnej¹⁷.

Uświęcenie w zjednoczeniu z wcielonym Słowem, pośredniczone przez wymiar cielesny człowieka, ma w pismach de Foucauld bardzo ważny wymiar fizycznej pracy ręcznej, wykonywanej jako wyraz naśladowania Jezusa z Nazaretu¹⁸. Jednak dla autora najważniejszą drogą uświęcenia jest oddanie własnej woli Bogu, który najpełniej ukazał swą niepojętą miłość do człowieka przez śmierć Chrystusa na krzyżu¹⁹. Główne wydarzenia zbawcze w postaci wcielenia, męki i zmartwychwstania Chrystusa znalazły u Karola de Foucauld wyraz w propagowanym przez niego kulcie Najświętszego Serca Pana Jezusa²⁰. W kulcie tym organ ciała wyraża ekspiacyjny wymiar zbawienia przyniesionego przez Chrystusa. Jak stwierdził później Pius XI, tylko Syn Boży dzięki wcieleniu i krwawej ofierze krzyża mógł zadośćuczynić za grzechy świata, ale do tego zadośćuczynienia ludzie mogą dołączyć osobiste ekspiacje²¹.

Karol de Foucauld poprzez kult Serca Jezusowego dał własną odpowiedź na miłosierną miłość Boga okazaną całej ludzkości²². Z figurą Najświętszego Serca spotkał się już jako jedenastoletni chłopiec w Normandii. Później wielokrotnie wracał do tych doświadczeń duchowych, które związane były wyraźnie z kultem eucharystycznym w dzień Bożego Ciała²³. Ten związek wynikał nie tylko z bliskości obu świąt w kalendarzu liturgicznym, według którego Najświętsze Serce Jezusowe czci się w piątek po oktawie Bożego Ciała, ale także z głębi teologicznego przesłania obu prawd, mających fundament we wcieleniu²⁴. Dlatego Serce Jezusa z krzyżem, będące symbolem Bożej miłości, brat Karol umieścił

¹⁷ O Jezusie autor pisze: „Il se fait porter par Marie auprès de ceux qu’il veut sanctifier. Maintenant il veut sanctifier tous les hommes”. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 212.

¹⁸ Por. Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 29.

¹⁹ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 202n.

²⁰ Por. M. Bouvier, *Le Christ de Charles de Foucauld*, Paris 2004, s. 212n.

²¹ Por. Pius XI, *Miserentissimus Redemptor*, 4, w: A. Tessarolo, *Teologia Serca Jezusowego*, przekł. Z. Morawiec, Kraków 1983, s. 134n.

²² Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 374.

²³ Por. J. F. Six, *Itinéraire spirituel de Charles de Foucauld*, Paris 1958, s. 18.

²⁴ Por. Ch. de Foucauld, *Lettres à son ami Henry de Casteries 1901–1916*, Paris 2011, s. 104.

na swoim habicie²⁵. Dla niego było ono wezwaniem do naśladowania Chrystusa w miłowaniu wszystkich ludzi²⁶. Refleksje błogosławionego na temat kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa cechują się głębią teologiczną i duchową, którą odnajdziemy w wielkich encyklikach papieskich, zwłaszcza w *Annum sacrum* Leona XIII z 1899 roku, *Miserentissimus Redemptor* Piusa XI z 1928 roku i *Haurietis aquas* Piusa XII z 1956 roku²⁷. Refleksje te potwierdzają wielką intuicję Karla Rahnera, że skoro w tajemnicy wcielenia Słowa ludzka natura została włączona w Boga, który pozostaje człowiekiem na wieki, każda teologia musi być również w jakimś sensie antropologią²⁸.

2. Mistyczne Ciało Chrystusa

Pośród wielu koncepcji Kościoła coraz większego znaczenia w katolickiej teologii nabiera koncepcja inkarnacyjna, wywodzona z tajemnicy wcielenia Syna Bożego, które traktowane jest jako zasadnicze źródło, podstawa i forma Kościoła, a także centrum dziejów zbawienia²⁹. Z koncepcją tą ściśle łączy się określenie Kościoła jako Mistycznego Ciała Chrystusa, które jest biblijną wizją, szerzej rozwijaną w katolickiej teologii w XX wieku głównie dzięki encyklice Piusa XII *Mystici Corporis Christi* z 1943 roku. Tym bardziej pozytywnie zaskakuje fakt, że Karol de Foucauld, pisząc o Kościele dużo wcześniej, bardzo często nazywa go Ciałem Chrystusa³⁰. Ta wizja Kościoła ma w pismach

²⁵ Por. Ch. de Foucauld, *L'Imitation du Bien-aimé. Méditations sur les Saintes Évangiles*, Paris 1997, s. 60 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

²⁶ Por. Ch. de Foucauld, *Aux plus petits de mes frères*, Paris 1977, s. 18–20 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

²⁷ Por. Leon XIII, Encyklika o poświęceniu się ludzi Najświętszemu Sercu Jezusowemu *Annum sacrum*; Pius XI, Encyklika o powszechnym obowiązku wynagrodzenia Najświętszemu Sercu Jezusa *Miserentissimus Redemptor*; Pius XII, Encyklika o kulcie Najświętszego Serca Jezusowego *Haurietis aquas*, w: A. Tessarolo, *Teologia Serca Jezusowego*, dz. cyt., s. 117–204.

²⁸ Por. A. Napiórkowski OSPPE, *Teologia XX i XXI wieku*, Kraków 2016, s. 135n.

²⁹ Por. M. Rusecki, *Współczesne koncepcje Kościoła*, Lublin 1996, s. 135n (Homo Meditans, 17).

³⁰ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, Paris 2002, s. 384 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

błogosławionego wyraźny rys maryjny. Wzywając do kochania Jezusa, autor zachęcał jednocześnie do miłowania Jego Mistycznego Ciała oraz Jego Matki³¹.

Kościół zrodzony z Maryi i będący Ciałem Chrystusa jest karmiony i budowany sakramentem Eucharystii³². Dla Karola jest to przede wszystkim sakrament Ciała Pańskiego, który jednoczy wszystkich przyjmujących go z Chrystusem i między sobą³³. Zdaniem błogosławionego Eucharystia uświęca ludzi i czyni ich częściami Jezusowego Ciała, częściami samego Boga³⁴. Autor porównuje nawet nie tylko ich dusze, ale także ciała do tabernakulum³⁵. W świetle tego wydaje się konsekwentne, że jednym z najważniejszych dążeń Karola de Foucauld było jak najszerze rozpowszechnienie kultu Najświętszego Sakramentu³⁶. Tak rozumiane misterium Kościoła, który jest Ciałem Chrystusa i który dzięki Eucharystii ożywia wszystkich w nim żyjących, możemy uznać za charakterystyczne dla autora³⁷. Warto dodać, że w tym ujęciu misterium Kościoła dużą wagę odgrywa modlitwa. Kiedy bowiem Kościół modli się jako wspólnota w tej samej sprawie, jednoczy się całe Ciało Chrystusa³⁸. Do takiej modlitwy błogosławiony zachęcał szczególnie w intencji bliskich, którzy stanowią Ciało Chrystusa, za których On przelał swoją krew³⁹.

Charakterystyczną cechą ujęcia Kościoła w pismach Karola jest akcent położony na miłość wszystkich ludzi, gdyż w jakiś sposób należą do Jezusa i są częścią jego Ciała⁴⁰. Przywodzi to na myśl różne kręgi przy-

³¹ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes...*, dz. cyt., s. 412n.

³² Por. Ch. de Foucauld, *Seul avec Dieu*, Paris 2004, s. 55 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

³³ Por. Ch. de Foucauld, *Règlements et Directoire*, Paris 1995, s. 110 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

³⁴ Por. Charles de Foucauld, *Petit frère de Jésus*, Paris 2003, s. 160 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

³⁵ Por. Ch. de Foucauld, *Aux plus petits de mes frères*, dz. cyt., s. 141.

³⁶ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 76n.

³⁷ Por. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 394.

³⁸ Por. Ch. de Foucauld, *L'Esprit de Jésus*, Paris 2005, s. 81 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

³⁹ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 122n.

⁴⁰ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 174.

należności do Kościoła, gdyż błogosławiony pisze wyraźnie, że wszyscy stanowią część Chrystusa i członki Jego Mistycznego Ciała, jeśli nie rzeczywiście, to na mocy powołania i zobowiązania⁴¹. Tu jest najgłębszy fundament czynnej miłości bliźniego, płynącej z miłości do Jezusa Eucharystycznego, bowiem błogosławiony starał się łącznie przeżywać i realizować słowa Jezusa „To jest Ciało Moje” (Mt 26, 26), ze słowami: „co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40)⁴². Zdaniem Karola trzeba widzieć w każdym człowieku brata Jezusa⁴³. Pośród trzech typów życia równie doskonałego w ujęciu autora znajdujemy obok życia ukrytego, w zupełnej samotności lub w małej grupie, życie ewangelicznego robotnika całkowicie oddanego służbie bliźnim, pomocy ich duszy i ciału⁴⁴. Charakterystycznym elementem duchowości Karola de Foucauld jest zwracanie uwagi nie tylko na potrzeby duchowe, ale także materialne. Oczywiście błogosławiony znał porządek priorytetów, który wymaga, by najpierw okazywać miłosierdzie wobec duszy a następnie wobec ciała⁴⁵. Niemniej jednak powtarzał, że dobrodziejstwom duchowym winna zawsze towarzyszyć także pomoc materialna, gdyż trzeba troszczyć się nie tylko o pokrzepienie serca, ale także o ukojenie ciała⁴⁶. Karol wciąż podkreślał potrójną powinność życia apostołskiego w postaci nawracania i uświęcania duszy, pocieszenia serca i przynoszenia ulgi ciału⁴⁷.

⁴¹ Świadczy o takim rozumieniu szczególnie zdanie zapisane przez Karola jako słowa Jezusa usłyszane na modlitwie: „si tu regardes le respect religieux que tu dois à tout humain, comme membre de mon corps mystique (par vocation et par devoir, sinon effectivement), comme partie de moi-même”. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, Paris 1989, s. 257 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

⁴² Por. J. F. Six, *L'aventure de l'amour de Dieu. 80 lettres inédites de Charles de Foucauld à Louis Massignon*, Paris 1993, s. 209n; J. C. Boulanger, *Modlitwa oddania*, przeł. L. Danilecka, Kraków 2013, s. 167n.

⁴³ Por. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 360.

⁴⁴ Por. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 153n, 193–199, 219–222; B. Jacqueline, *Introduction*, w: Ch. de Foucauld, *Commentaire de Saint Matthieu*, dz. cyt., s. II.

⁴⁵ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 89n.

⁴⁶ Por. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 340n; Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 28n.

⁴⁷ Por. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 338.

3. Ciało Pańskie

Zostało już wspomniane znaczenie Eucharystii w duchowości Karola de Foucauld. Jego zdaniem łaska Komunii świętej w duszach wiernych uświęca Kościół⁴⁸. Jest tak dlatego, że w sakramencie Chrystus jest tak samo realnie obecny, jak był za swego ziemskiego życia⁴⁹. Spośród wielu określeń Eucharystii w pismach błogosławionego na pierwszy plan wysuwa się ciało Pańskie⁵⁰. Warto także pamiętać, że szczególnym świętem, również z racji otrzymanych święceń kapłańskich, był dla niego dzień uroczystości Bożego Ciała⁵¹.

Błogosławiony w swych pismach ukazywał tajemnicę Eucharystii w wielu wymiarach. Pisał o też o różnych formach pobożności eucharystycznej, czyli o uczestnictwie we mszy świętej, przyjmowaniu Komunii i adoracji Najświętszego Sakramentu⁵². Sakrament ciała Pańskiego był dla niego owocem wcielenia, a zwłaszcza męki, krzyża i zmartwychwstania Pana⁵³. Eucharystia to przede wszystkim ofiara Chrystusa złożona na Kalwarii⁵⁴. To również pamiątka Wieczernika, gdy po raz pierwszy chleb dzięki ludzkim słowom przemienił się w ciało Pańskie⁵⁵. Dla Karola jest to motyw do podkreślania godności kapłana, który sprawuje mszę świętą i może karcić Bożym ciałem wierzących⁵⁶. W pismach Karola dostrzegamy także opisy Eucharystii jako pokarmu. Ów pokarm przechowywany w tabernakulum, konieczny do życia duszy i do zbawienia, jest ciałem Chrystusa⁵⁷. Jak to pięknie wyraził autor, Kościół, karmiąc

⁴⁸ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 379n.

⁴⁹ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 184n.

⁵⁰ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 55, 189.

⁵¹ Por. Ch. de Foucauld, *Carnet de Béni Abbés*, dz. cyt., s. 176.

⁵² Por. Ch. de Foucauld, *Seul avec Dieu*, dz. cyt., s. 189.

⁵³ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 283.

⁵⁴ Por. Ch. de Foucauld, *Règlements et Directoire*, dz. cyt., s. 28, 43–148.

⁵⁵ Por. Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 107n.

⁵⁶ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 282n. 400; Ch. de Foucauld, *Seul avec Dieu*, dz. cyt., s. 60; Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz., cyt., s. 37–40.

⁵⁷ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 110, 282n; Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 55; Ch. de Foucauld, *Seul avec Dieu*, dz. cyt., s. 55; Ch. de Foucauld, *Voyager dans la nuit*, Paris 1979, s. 93 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld); Ch.

dzieci Eucharystią, staje się Matką przytulającą syna do Syna⁵⁸. Trzecim wymiarem Eucharystii jest dla Karola de Foucauld obecność, zwłaszcza w tabernakulum, gdzie można Go adorować, dziękując za zrealizowanie obietnicy: „jestem z wami, aż do skończenia świata” (por. Mt 28, 20)⁵⁹.

Błogosławiony Karol wielbił Boga w trzech tabernakulach, czyli we wszechświecie, w świątyni oraz w sercu. Przyjęcie Komunii sprawia bowiem, że człowiek staje się częścią Jezusa, tworzy z Nim również cielesnie jedno, wielbiąc Boga w duszy i ciele⁶⁰. Scena ewangeliczna o uzdrowieniu kobiety cierpiącej krwotok (por. Mk 5, 21–34; 6, 53–56) była dla błogosławionego okazją do refleksji nad mocą uzdrowienia płynącą z Eucharystii⁶¹. Generalnie Ciało Pańskie przyjmowane w sakramencie winno inspirować katolików do szacunku względem ludzkiego ciała, które w szczególny sposób staje się świątynią Boga, Jego ciałem⁶². Rozwój duchowości eucharystycznej błogosławionego prowadził do pragnienia „bycia zjadanym przez bliźnich”, zgodnie z nauczaniem św. Jana Chryzostoma, że nie można oddzielić sakramentu ołtarza od sakramentu brata⁶³. Dlatego wszyscy przyjmujący Eucharystię są wezwani do miłości bliźniego, gdyż wszyscy są członkami Jezusa, zjednoczeni z Nim duchowo i cielesnie⁶⁴.

Wreszcie w pismach Karola de Foucauld Eucharystia ma znaczenie oblubieńcze, gdyż w niej przez ciało Jezusa następują zaślubiny duszy z Boskim Oblubieńcem⁶⁵. Zdaniem błogosławionego przyjmując ciało,

de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 37–40; Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 73. 374; Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 65.

⁵⁸ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 231–234.

⁵⁹ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 285; Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 151n, 156, 400–402; Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 390.

⁶⁰ Por. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 374, 422, 558; Ch. de Foucauld, *Aux plus petits de mes frères*, dz. cyt., s. 138; Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 43.

⁶¹ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 267.

⁶² Por. Ch. de Foucauld, *Petit frère de Jésus*, dz. cyt., s. 84; Ch. de Foucauld, *Aux plus petits de mes frères*, dz. cyt., s. 141; Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 225, 231n.

⁶³ Por. Ch. de Foucauld, *Petit frère de Jésus*, dz. cyt., s. 158.

⁶⁴ Por. Ch. de Foucauld, *Petit frère de Jésus*, dz. cyt., s. 138.

⁶⁵ Por. Ch. de Foucauld, *Commentaire de saint Matthieu*, dz. cyt., s. 251n.

Pańskie zostajemy przeobótwieni, zarówno w duszy, jak i w ciele⁶⁶. Ten wymiar oblubieńczy i mistyczny tłumaczy profetyczne pragnienie męczeństwa Karola, by zginąć w bliskości Boskiego ciała⁶⁷. Powyższa refleksja pozwala nam podkreślić również eschatologiczny wymiar Eucharystii, która karmiąc wierzącego ciałem Pańskim, przygotowuje go na życie wieczne⁶⁸. Powyższe refleksje są zgodne z intuicją św. Ireneusza, że ciało człowieka, który karmił się Eucharystią, nie może ulec zepsuciu na zawsze, gdyż ciało Pańskie, będąc zadatkiem nieśmiertelności, stanowi źródło nadziei na zmartwychwstanie⁶⁹.

4. Asceza ciała

Pozytywny stosunek do ciała jako Bożego daru nie oznaczał w życiu Karola de Foucauld lekceważenia ascezy. Błogosławiony z własnych doświadczeń z młodości wiedział, że uleganie pożądanom i namiętnościom cielesnym zamyka na działanie Bożej łaski⁷⁰. Zapewne początkowa fascynacja islamem nie była kontynuowana w życiu Karola ze względu na jego rozumienie zasad tej religii, pośród których wymieniał między innymi akcentowanie przyjemności cielesnych⁷¹. Wraz z ponownym odkryciem życia duchowego w Kościele autor coraz bardziej uświadamiał sobie, że jest bardzo leniwy, niechętny ascezie, pragnący wypoczynku i dobrego jedzenia oraz egoistyczny⁷².

⁶⁶ „Vous nous donnez la Sainte Communion par laquelle nous sommes vraiment «un en Vous», un avec Vous, un entre nous par Vous, la Sainte Communion qui divinise nos corps et nos âmes, et doit nous remplir d'un si infini, d'un si religieux respect les uns pour les autres”. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 204.

⁶⁷ Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 189.

⁶⁸ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 189, 280, 299; Ch. de Foucauld, *Qui peut résister à Dieu*, dz. cyt., s. 101n.

⁶⁹ Por. A. J. Nowak, *Eucharystia znaczy dziękczynienie*, Lublin 1992, s. 73 (Homo Meditans, 9).

⁷⁰ Por. Ch. de Foucauld, *La Dernière Place. Retraite à Nazareth*, Paris 2003, s. 93n, 117 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

⁷¹ Por. J. Poniewierski, *Mały brat Jezusa*, „Znak” 12 (2005), s. 152.

⁷² Por. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 370n.

Od momentu uświadomienia sobie swej nędzy błogosławiony w pismach często prosi Boga o przyjęcie nie tylko duszy, ale i ciała. Pragnienie złożenia w ofierze Bogu całego siebie, duchowo i cielesnie, miało wyraźny wymiar ascetyczny⁷³. Połączone było w życiu autora z pragnieniem wyrzeczenia się wszystkiego, co nie jest Bogiem lub dla Boga, by coraz pełniej jednoczyć się z Jezusem i przemieniać w Niego⁷⁴. Taki wymiar ma pragnienie odmawiania sobie snu, by czuwać z Jezusem w Ogrójcu (Mk 14, 41), oraz znoszenia wszelkich przeciwności, by trwać przy Nim duchem i ciałem, aż do męczeństwa⁷⁵. Błogosławiony, medytując w zjednoczeniu z Jezusem, słyszał wewnętrznie Jego zachęty do podjęcia postu cielesnego, bowiem dając mniej ciała, można otrzymać od Boga więcej dla duszy⁷⁶.

Przede wszystkim kontemplacja Chrystusa ukrzyżowanego stanowiła dla francuskiego eremity wzór do naśladowania, by oddać swe życie bliźnim, zatracić siebie przez cierpienie, umartwienie ciała i akceptację danego przez Boga krzyża⁷⁷. Oprócz przykładu Chrystusa nauczającego o ziarnie, które musi obumrzeć w ziemi, w pismach autora możemy znaleźć również zachęty do niezwracania uwagi na ciało w podążaniu za Bogiem, zaczerpnięte z mądrości świętych, głównie Teresy Wielkiej⁷⁸. Zresztą metafora obumierającego ziarna przynoszącego obfity owoc znajduje się również w słowach pociechy, które błogosławiony kierował do ludzi cierpiących⁷⁹.

Pisząc o ascezie ciała w pismach Karola de Foucauld, trzeba zauważyć, że nawet radykalna forma wyrzeczenia, którą praktykował, nie stanowiła istoty jego doświadczenia duchowego, skoro zapisał słowa Chrystusa

⁷³ Por. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, s. 92, 122, 527; Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 113–116.

⁷⁴ Por. Ch. de Foucauld, *Voyager dans la nuit*, dz. cyt., s. 173–176.

⁷⁵ Por. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 188n, 193; Ch. de Foucauld, *L'imitation du Bien-aimé...*, dz. cyt., s. 140.

⁷⁶ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 113–116.

⁷⁷ „Pour donner la vie aux autres, la vie de l'âme, la vie de la sainteté, il faut la perdre soi-même par la souffrance, par la mortification, par le crucifiement, et en supportant toutes les croix que Dieu, quand il voit en nous ces désires et assez de courage, ne manque pas de nous envoyer”. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 274.

⁷⁸ Por. tamże, s. 361, 369n.

⁷⁹ Por. Ch. de Foucauld, *Lettres et carnet*, Paris, 1966, s. 52.

o nagrodzie za przyjęcie cierpienia i wewnętrznego umierania, które winno mieć w jego życiu miejsce szczególne, ale nie jedyne⁸⁰. Błogosławiony dostrzegwał konieczność odpoczynku, choćby niedzielnego, gdy ustaje praca fizyczna i następuje regeneracja ciała⁸¹. Wydaje się, że w podejściu do ascezy brat Karol był daleki od mających jeszcze w jego czasach wpływ na duchowość tendencji jansenistycznych, pesymistycznych i rygorystycznych. Jego duchowość jest bliższa radosnej wizji reprezentowanej wtedy przez święte francuskie karmelitanki, Teresę od Dzieciątka Jezus i Elżbietę od Trójcy Przenajświętszej⁸².

5. Doświadczenie Boga w ciele

Pozytywna wizja cielesności, płynąca z integralnego ujęcia człowieka, który narażony na grzech podejmuje odpowiednią ascezę ciała oraz zjednoczony z wcielonym Słowem należy do Mistycznego Ciała Chrystusa i karmi się ciałem Pańskim, znajduje swe dopełnienie w przekonaniu, że Bóg działa również w ludzkim ciele. Francuski eremita doświadczał Boga jako lekarza leczącego nie tylko jego duszę, ale i ciało⁸³. Dlatego konsekwentnie wzywał do stałej, pokornej i ufnej modlitwy nie tylko o dobra duchowe, ale także o pomyślność ciała⁸⁴. Karol był przekonany, że każda modlitwa zostaje wysłuchana, choć czasami człowiekowi się wydaje, że nie, gdy Bóg obdarowuje czymś większym, niż się prosiło. Za przykład podał modlitwę o zdrowie ciała, która zostaje wysłuchana poprzez uzdrowienie duszy. Jeszcze dobitniej świadczy to o integralnej wizji człowieka i Bożego w nim działania⁸⁵.

⁸⁰ „Te rendant compte mieux... du prix de la mort intérieure, et de la place qu'elle doit prendre dans la vie: elle doit y avoir une place toute particulière... (non toute la place – mais une grande place)”. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 323.

⁸¹ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 386n.

⁸² Por. M. Chmielewski, *Asceza w doświadczeniu duchowym Bł. Elżbiety od Trójcy Świętej*, w: *Uwielbienie chwały*, red. J. W. Gogoła, Kraków 2004, s. 142, 153.

⁸³ Por. Brat Karol de Foucauld, *Umiłowane ostatnie miejsce. Listy do braci trapistów*, tłum. N. Przybylska, Kraków 2011, s. 51. 53.

⁸⁴ Por. Ch. de Foucauld, *L'imitation du Bien-aimé...*, dz. cyt., s. 41n.

⁸⁵ Por. Ch. de Foucauld, *En vue de Dieu seul...*, dz. cyt., s. 121n.

W pismach błogosławionego często znajdujemy uwagi na temat roli ciała w modlitwie. Karolowi zależało, by zachowywać okresy i pory poświęcone uspokojeniu ciała w celu bardziej owocnej kontemplacji⁸⁶. Francuski eremita często podkreślał, że rozmowa z Bogiem, która rodzi się w sercu, winna znaleźć wyraz cielesny, głównie w postaci modlitwy ustnej⁸⁷. Uważał ją za najbardziej konieczną i integrującą człowieka⁸⁸. Spośród wielu korzyści z niej płynących autor wymienił: zjednoczenie z Kościołem, pociechę, uporządkowanie modlitwy myślniej, wypowiadanie słów pochodzących od Boga, pokonywanie oschłości oraz sięganie po dzieła świętych⁸⁹. Błogosławiony zalecał szczególnie odmawianie psalmów w oficjum, modlitwę różańcową i odprawianie drogi krzyżowej⁹⁰.

Osobnym problemem pozostaje udział ciała w modlitwie kontemplacyjnej⁹¹. Karol de Foucauld, pisząc o miłości Boga, ze wszystkich sił duchowych i cielesnych pragnął, by również ciało przyczyniało się do ukazania chwały Bożej, jak to było w wypadku ciała Jezusa Chrystusa⁹². Pośród licznych pism pozostawionych przez błogosławionego są fragmenty, które czyta się, jakby były pisane w ekstazie. Zwłaszcza gdy Jezus wielokrotnie wzywał Karola, by płakał z czułości i wdzięczności za miłość, udzielając mu jednocześnie niejako daru łez⁹³. Takie fragmenty poświad-

⁸⁶ Por. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 423n; Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 341n.

⁸⁷ Por. Ch. de Foucauld, *Méditations sur les psaumes*, dz. cyt., s. 268n.

⁸⁸ Por. Ch. de Foucauld, *La Dernière Place...*, dz. cyt., s. 174n.

⁸⁹ Por. Ch. de Foucauld, *La Dernière Place...*, dz. cyt., s. 176.

⁹⁰ Por. Ch. de Foucauld, *La Dernière Place...*, dz. cyt., s. 174n.

⁹¹ Por. S. Urbański, *Modlitwa odpoczynienia*, w: *Leksykon duchowości katolickiej*, red. M. Chmielewski, Lublin–Kraków 2002, s. 550.

⁹² „Aimons Dieu de toutes nos forces... de tout ce qu'il y a de force dans notre âme et dans notre corps (que notre corps travaille à la manifestation de la gloire de Dieu comme le corps de Jésus y a travaillé; qu'il y soit uniquement consacré, qu'il serve uniquement à cette seule fin comme le corps de Jésus a servi à cette seule fin; qu'il jeûne, veille, souffre, se fatigue, travaille, fasse tout ce qui glorifie Dieu...)”. Ch. de Foucauld, *La bonté de Dieu...*, dz. cyt., s. 172.

⁹³ „Pleure d'attendrissement et de reconnaissance sur mon amour pour toi”. Ch. de Foucauld, *Considérations sur les fêtes de l'année*, dz. cyt., s. 323.

czają integrujący wymiar wyższych form modlitwy, które na drodze do zjednoczenia z Bogiem stopniowo obejmują Bożym działaniem także ciało⁹⁴.

Zakończenie

Bernhard Häring, oceniając trzeźwo rolę ciała w duchowości chrześcijańskiej, stwierdził: „Chrześcijańskie nastawienie do ciała znalazło się w środku między spirytualistyczno-dualistycznym wrogim nastawieniem do ciała a materialistyczno-witalistycznym jego ubóstwieniem, między naiwnym optymizmem, który zapomina o grzechu pierworodnym, a czarnym pesymizmem, który w ciele ludzkim nie widzi śladów chwały Stwórcy i Odkupiciela”⁹⁵. Doskonałym przykładem takiej postawy jest duchowość błogosławionego Karola de Foucauld. Francuski eremita był z jednej strony przekonany o dobroci ciała jako dzieła Stwórcy, uczestniczącego w godności Bożego obrazu, z drugiej strony nie zapominał o skutkach grzechu pierworodnego, które wymagają od człowieka odpowiedniej ascezy ciała. Jednak negatywny aspekt wyrzeczenia nie zdominował duchowości błogosławionego, który świadom wielkiej godności chrześcijanina należącego do Mistycznego Ciała Chrystusa, skupił swą uwagę na zjednoczeniu z Jezusem głównie w sakramencie ciała Pańskiego i na modlitwie, co skutkowało coraz głębszą integracją całej osoby w relacji do Boga, bliźnich i siebie samego, również w wymiarze cielesnym.

⁹⁴ Por. A. Royo Marin, *Teologia della perfezione cristiana*, Roma 1961, s. 827–840.

⁹⁵ B. Häring, *Nauka Chrystusa*, t. 3, Poznań 1963, s. 165.

Summary

Znaczenie ciała w duchowości Karola de Foucauld

Autor artykułu bada znaczenie ciała w duchowości błogosławionego Karola de Foucauld. Pokazuje godność ludzkiego ciała stworzonego na obraz i podobieństwo Boga. Ta godność niepomniernie wzrosła dzięki wcieleniu Słowa i całemu dziełu odkupienia. Tekst podkreśla także znaczenie Mistycznego Ciała Chrystusa i Eucharystii w duchowości chrześcijańskiej. Wszystko to stanowi element „cielesnego” doświadczenia Boga, które to doświadczenia wymaga odpowiedniej ascezy.

Słowa kluczowe: Karol de Foucauld, duchowość, ciało

The Meaning of the Body in the Spirituality of Charles de Foucauld

The author of the article investigates the meaning of the body in the spirituality of blessed Charles de Foucauld. He shows the dignity of the human body created in the image and likeness of God. This dignity has grown immeasurably through the incarnation of the Word and the whole act of redemption. The text also emphasizes the importance of the Mystical Body of Christ and of the Eucharist in the Christian spirituality. All this constitutes an element of the corporal experience of God, which requires an adequate asceticism.

Keywords: Charles de Foucauld, spirituality, body

Bibliografia

Auer A., *Weltoffenener Christ. Grundsätzliches und Geschichtliches zur Laienfrömmigkeit*, Düsseldorf 1966.

Boulanger J. C., *Modlitwa oddania*, przeł. L. Danilecka, Kraków 2013.

Bouvier M., *Le Christ de Charles de Foucauld*, Paris 2004.

Foucauld Ch. de, *Aux plus petits de mes frères*, Paris 1977 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Carnet de Béni Abbés*, Paris 1993 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Commentaire de saint Matthieu*, Paris 1989 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Considérations sur les fêtes de l'année*, Paris 1987 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Crier l'Évangile*, Paris 2004 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *En vue de Dieu seul. Méditations sur les passages des Saints Évangiles relatif à quinze vertus*, t. 1, Paris 1999 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *L'Esprit de Jésus*, Paris 2005 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *L'Imitation du Bien-aimé. Méditations sur les Saintes Évangiles*, Paris 1997 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *La bonté de Dieu. Méditations sur les Saintes Évangiles*, Paris 1996 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *La Dernière Place. Retraite à Nazareth*, Paris 2003 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Lettres à son ami Henry de Casteries 1901–1916*, Paris 2011.

Foucauld Ch. de, *Lettres et carnet*, Paris 1966.

Foucauld Ch. de, *Méditations sur les psaumes*, Paris 2002 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Petit frère de Jésus*, Paris 2003 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Qui peut résister à Dieu*, Paris 1980 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Règlements et Directoire*, Paris 1995 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Seul avec Dieu*, Paris 2004 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld Ch. de, *Voyager dans la nuit*, Paris 1979 (Ouvres Spirituelles du Père Charles de Foucauld).

Foucauld K. de, *Umiłowane ostatnie miejsce. Listy do braci trapistów*, tłum. N. Przybylska, Kraków 2011.

Häring B., *Nauka Chrystusa*, t. 3, J. Klenowski, Poznań 1963.

Maciuszko J. T., *Duchowość*, w: *Religia. Encyklopedia PWN*, red. T. Gadacz, B. Milerski, t. 3, Warszawa 2001, s. 295.

Maurin M., *Życ kontemplacją w sercu świata*, Kraków 2005.

Napiórkowski A., *Teologia XX i XXI wieku*, Kraków 2016.

Royo Marin A., *Teologia della perfezione cristiana*, Roma 1961.

Six J. F., *Itinéraire spirituel de Charles de Foucauld*, Paris 1958.

Six J. F., *L'aventure de l'amour de Dieu. 80 lettres inédites de Charles de Foucauld à Louis Massignon*, Paris 1993.

Tessarolo A., *Teologia serca Jezusowego*, przekł. Z. Morawiec, Kraków 1983.

Tüchle H., Bouman C. A., *Historia Kościoła*, t. 3, przeł. J. Piesiewicz, Warszawa 1986.